

Η ετερογένεια των μεταναστών και η εθνική ετερότητα Μια ανολοκλήρωτη εικόνα

ΞΑΝΘΗ ΠΕΤΡΙΝΙΩΤΗ

Η ΔΙΟΓΚΩΣΗ των μεταναστευτικών ρευμάτων που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια είναι αποτέλεσμα πολιτικών και οικονομικών ανακατατάξεων που λαμβάνουν χώρα σε παγκόσμιο επίπεδο. Πολιτικών διότι ένα μέρος της μετανάστευσης είναι συνέπεια της καθεστωπικής αλλαγής στις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας και της ΚΟΜΕΚΟΝ και της συνακόλουθης μεταβολής στις κρατικές οντότητες που ανήκαν σ' αυτά ενώ, δεν είναι αμελητέα και η συμβολή της έξαρσης του ισλαμισμού σε ορισμένες χώρες της Μεσογείου. Είναι πρωτίστως συνέπεια δυσμενών οικονομικών εξελίξεων καθώς η ανάπτυξη στις φτωχότερες χώρες του Νότου και τώρα και της Ανατολικής Ευρώπης έχει πάψει να θεωρείται νομοτελειώδη διαδικασία ενώ η παγκοσμιοποίηση των οικονομικών παράγει απρόβλεπτα αποτελέσματα: π.χ. η αυξημένη διεθνής κινητικότητα του χρηματικού κεφαλαίου επιτείνει τη στροφή από τις μακροπρόθεσμα αποδοτικές επενδύσεις στις βραχυπρόθεσμα κερδοφόρες «τοποθετήσεις», με ό,τι αυτή η στροφή συνεπάγεται για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Η δημογραφική πίεση στις χώρες του Νότου καθιστά τις ελιπτώσεις της οικονομικής δυσπραγίας ακόμη πιο επαχθείς καθώς ο ρυθμός αύξησης του εργατικού δυναμικού ξεπερνά κατά πολύ το ρυθμό δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και τροφοδοτεί τη μεταναστευτική έξοδο.

Η ένταση που έχουν προσλάβει αυτές οι μεταναστευτικές κινήσεις τελευταία έχει, εκτός από οικονομικές, και κοινωνικές συνέπειες για τις χώρες αποστολής και κυρίως για τις χώρες υποδοχής, καθώς ιδεολογικώς «ανενεργά» ζητήματα όπως αυτό της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας του γηγενούς πληθυσμού επαναπροσδιορίζονται τώρα σε σχέση με την ταυτότητα των μεταναστών σε ένα κλίμα, όμως, ανασφάλειας και απειλής στο οποίο σιντελεί η οικονομική ύφεση και κυρίως η κρίση της απασχόλησης.

Η Ελλάδα, όπως και οι άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, δεν έχει μείνει έξω από αυτές τις πληθυσμιακές μετακινήσεις· έχει αλλάξει, όμως, ρόλο από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών, αλλαγή που σχετίζεται με τη γεωγραφική της θέση, δηλαδή τη γειτνίασή της και με εστίες πολιτικών και οικονομικών ανακατατάξεων, αλλά και με την οικονομική της ανάπτυξη των τελευταίων δεκαετιών.

Η εισροή μεταναστών στην Ελλάδα κατά τα τελευταία πέντε-έξι χρόνια καίτοι εξέλιξη με πανθομολογούμενη σημαντική επίδρα-

ση στην ελληνική κοινωνία και τεράστιο ενδιαφέρον για την κοινή γνώμη, παραμένει περίπου απροσπέλαστη στην κοινωνική έρευνα εξαιτίας και της αβεβαιότητας που υπάρχει σχετικά με το μέγεθος και τη σύνθεση του μεταναστευτικού ρεύματος προς τη χώρα.

Το πρόβλημα της μέτρησης οφείλεται πρώτα απ' όλα στο γεγονός ότι δεν υπάρχει συμφωνία για τα ποια άτομα ακριβώς εμπίπτουν στην έννοια του «μετανάστη» καθώς συναντάται πληθώρα ορισμών που σηματοδοτούν διαφορετικές ιδιότητες των μεταναστών. Έτσι ένα πρόσωπο που θα καταγραφεί ως μετανάστης μπορεί να ανήκει σε διαφορετικές κατηγορίες οι οποίες να αφορούν στην ιθαγένειά του (π.χ. ομογενής-αλλογενής), στη νομιμότητα εισόδου και παραμονής στη χώρα υποδοχής («κανονικός» ή νόμιμος – «μη-κανονικός», παράνομος, λαθραίος κλπ.), στη διάρκεια παραμονής του (προσωρινός-μόνιμος, επί συμβάσει κλπ.), στους λόγους που τον ώθησαν να μεταναστεύσει (επισκέπτης-εργάτης, διακινοίμενος επιχειρηματίας, εξαρτώμενο μέλος οικογένειας, συνταξιούχος, πολιτικός πρόσφυγας κλπ.) την περιοχή προέλευσής του (Ευρωπαίος, πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πολίτης «τρίτης χώρας», «τριτοκοσμικός» κλπ.).

Η πολλαπλότητα των ορισμών δείχνει και την ιδεολογική σημασία της επιλογής (π.χ. να τονίζεται το νόμιμο ή παράνομο της εισόδου όπως γίνεται με την κατά κόρον χρήση του όρου «λαθρομετανάστης» στην Ελλάδα). Βεβαίως, η επιλογή πολλές φορές είναι «δεδομένη» καθώς ο τρόπος συλλογής των στοιχείων πρωτογενώς, προσδιορίζει και τις κατηγορίες που ο ερευνητής δύναται να «κατασκευάσει». Έτσι, επειδή θεωρείται από τις διοικητικές αρχές απαραίτητο στοιχείο το διαβατήριο και η θεώρηση εισόδου (visa), το κριτήριο της νομιμότητας είναι ένα από τα στοιχεία που σχεδόν πάντα θα χρησιμοποιούνται για την κατασκευή των κατηγοριών στη μελέτη της μετανάστευσης.

Η αδυναμία εξεύρεσης αξιόπιστων στοιχείων για τον αριθμό των μεταναστών πηγάζει –εκτός από τις δυσκολίες των ορισμών– και από τις ελλείψεις του κρατικού μηχανισμού στα σημεία εισόδου και από την πρακτική πολλών μεταναστών να εισέρχονται στη χώρα χωρίς να ακολουθούν τις σχετικές διαδικασίες, κάτι που καθιστά τη στατιστική σύλληψή τους αντικειμενικά δυσχερή. Τα στοιχεία που θα παρατεθούν παρακάτω εμφανίζουν όλα τα παραπάνω προβλήματα ενώ, μόνιμη επωδός όλων των σχετικών ερευ-

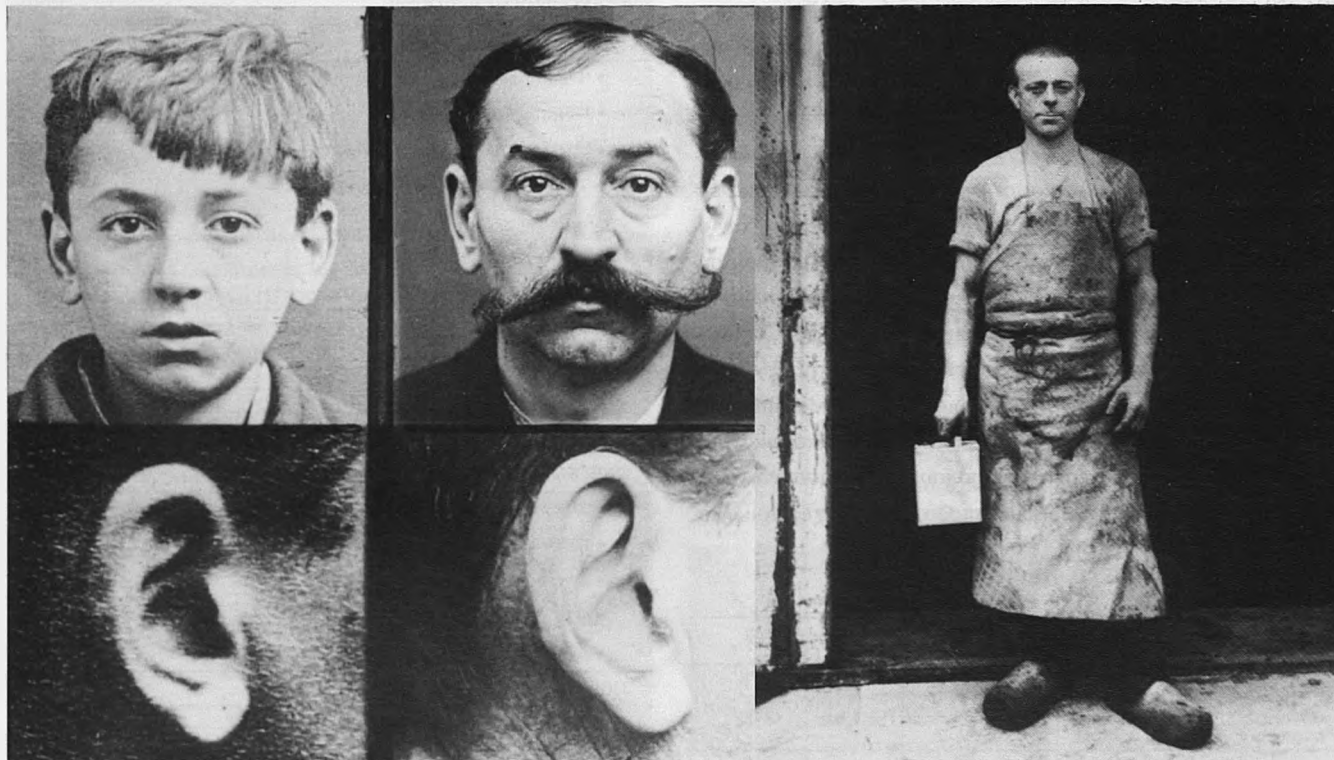
νών είναι η διατύπωση επιφυλάξεων για την ακριβεία και την εγκυρότητά τους.

Παρ' όλα αυτά διαφαίνονται τάσεις στα μεγέθη, ακόμα και αν τα ίδια δεν μπορούν να προσδιοριστούν επακριβώς, και οι τάσεις δείχνουν άνοδο των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα ιδιαίτερα την τελευταία πενταετία. Ο πίνακας 1 που ακολουθεί εμφανίζει τις εκτιμήσεις που αναφέρουν οι ερευνητές ή οι κρατικοί αξιωματούχοι για το απόθεμα των μεταναστών που υπήρχε στη χώρα το έτος αναφοράς.

Εκτός από τη διαφαινόμενη ανοδική τάση στο απόθεμα των μεταναστών, και μάλιστα σε σύντομο χρονικό διάστημα, και ο αριθμός των μεταναστών ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού δεν

Κατά την πενταετία 1985-89 σημειώθηκε μια μείωση της τάξης του 74% στο τελικό έως σε σχέση με το αρχικό.¹ Δεύτερον, ο αριθμός των πολιτών των χωρών της ΕΟΚ εμφανίζει μια σταθερή άνοδο κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου αν και στο τελικό έως το ποσοστό αυτής της κατηγορίας ανερχόταν στο 29% του συνόλου των αλλοδαπών που διέμεναν στη χώρα, ποσοστό χαμηλότερο από το 38% που ήταν, κατά μέσον όρο, στις υπόλοιπες κοινοτικές χώρες.² Τρίτον, παρουσιάζεται έντονη αύξητική τάση του μεριδίου των υπηκόων τρίτων (πλην ΕΟΚ) χωρών. Στην ίδια πενταετία καταγράφηκε αύξηση κατά 83% αυτής της ομάδας ενώ το σχετικό μερίδιό της στο σύνολο των κανονικών μεταναστών ήταν 71% υψηλότερο από το αντίστοιχο μέσο για τις 12 χώρες της ΕΟΚ το οποίο ήταν 61%.

Τέταρτον, στην κατηγορία των προσφύγων που ζήτησαν άσυ-

είναι διόλου ενκαταφρόνητο, ακόμα και αν συγκριθεί με το αντίστοιχο ποσοστό χωρών που είναι κατά παράδοση χώρες υποδοχής.

Ωστόσο, δεν είναι τόσο το απόλυτο μέγεθος ή οι ανοδικές τάσεις των μεταναστευτικών ροών που έχουν βαρύνουσα σημασία για τη δημιουργία θετικών ή αρνητικών παραστάσεων στην ελληνική κοινωνία όσο η σύνθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού και ο επιλεκτικός τονισμός κάποιων από τις συνιστώσες του. Ο Πίνακας 2 δείχνει τη σύνθεση του αποθέματος μεταναστών στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Το απόθεμα των μεταναστών συντίθεται από διακεκριμένες κατηγορίες προσώπων που κάθε μία εξελίσσεται διαφορετικά.

Πρώτον, στη γενική κατηγορία των «κανονικών μεταναστών» οι Έλληνες με ξένη υπηκοότητα που έρχονται στην Ελλάδα «για κάποια χρονική περίοδο», σύμφωνα με τη διατύπωση της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, παρουσιάζουν μια έντονα πτωτική τάση,

σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στη Συνθήκη της Γενεύης, καταγράφηκε σημαντική αύξηση αν και οι απόλυτοι αριθμοί είναι μικροί. Έτσι στην δεκαετία 1983-1990 οι αριθμοί κυμάνθηκαν από 500 άτομα το 1983 έως 9.300 άτομα για το 1988. Η μέση ετήσια αύξηση της δεκαετίας ήταν 52,7% ποσοστό που κατέταξε την Ελλάδα τρίτη στην ΕΟΚ μετά τη Δανία (80,4%) και την Ολλανδία (53,3%).⁴

Τέλος, στη γενική κατηγορία των μη-κανονικών μεταναστών παρατηρήθηκε μια εντυπωσιακά μεγάλη αύξηση. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 1 οι απόλυτοι αριθμοί, αλλά και η διαχρονική τάση καθιστούν αυτή την κατηγορία προσώπων κοινωνικά «ορατή». Οι μη-κανονικοί μετανάστες αποτελούσαν, ως τις αρχές της δεκαετίας του 1990, το 60% του συνόλου των αλλοδαπών μεταναστών και το 43% του συνόλου των μεταναστών. (Τα ποσοστά των μη-κανονικών μεταναστών στις άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου ήταν 38% στην Ισπανία, 52% στην Πορτογαλία και 56% στην Ιτα-

λία).⁵ Η κατά εθνικότητα σύνθεση των μη-κανονικών μεταναστών, δηλαδή η κυριαρχία των Αλβανών, σε συνδυασμό με τη δυνατότητα επανεισόδου στη χώρα μετά την «επαναπροώθησή» τους –καί που συντηρεί την εικόνα του διάτρητου των συνόρων καθώς και οι δυσκολίες στις σχέσεις των δύο χωρών αποτελούν επεξηγηματικούς παράγοντες της αρνητικής στάσης που υιοθετούν πολλοί Έλληνες για τους μη-κανονικούς μετανάστες.

Γράφτηκε στην αρχή αυτού του σημειώματος ότι η είσοδος των μεταναστών ενεργοποίησε ιδεολογικά και φόρτισε συναισθηματικά ζητήματα όπως αυτό της εθνικής ταυτότητας αντιπαραθέτοντας την εικόνα του εθνικού «εαυτού» στην εικόνα του μετανάστη «άλλου». Στην Ελλάδα η συζήτηση αυτή γίνεται ταυτοχρόνως σε αναφορά με ένα εθνικά και πολιτισμικά «άλλο» που βρίσκεται εκτός Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην οποία η Ελλάδα «ενσωματώνεται», και σε αναφορά με ένα εθνικά και πολιτισμικά «άλλο» που βρίσκεται μέσα στη χώρα και που είναι οι μετανάστες. Όμως, τόσο το πρώτο όσο και το δεύτερο δεν αποτελούν ομοιογενή σύνολα. Οι μετανάστες στην Ελλάδα είναι και οι «λαθραίοι», εξαθλιωμένοι Αλβανοί αλλά και οι «νόμιμοι» και οικονομικά εύρωστοι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ομογενείς από την υπερπόντια ελληνική διασπορά με ξένη υπηκοότητα, ελληνικής συνειδήσης πολίτες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, παλινοστούντες Έλληνες εργάτες από τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, οικονομικοί μετανάστες από ασιατικές, αφρικανικές και «τρίτες» ευρωπαϊκές χώρες, πολιτικοί πρόσφυγες διαφόρων εθνικοτήτων και πολλοί άλλοι. Όλοι αυτοί διαφέρουν και στα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά τους, και στους τρόπους που εντάσσονται στην ελληνική κοινωνία και στο βαθμό αποδοχής ή ανοχής που απο-

λαμβάνουν από το γηγενή πληθυσμό. Συνεπώς σε ποιους μετανάστες αναφέρονται και οι ερωτώντες και οι απαντώντες σε ερωτήματα του τύπου: «Τι να κάνουμε με τους μετανάστες, να τους απελάσουμε ή να τους εντάξουμε;» ή «Συμβάλλουν οι μετανάστες α) στην αύξηση της εγκληματικότητας β) στην απώλεια θέσεων εργασίας γ) στη μείωση των εργατικών ημερομισθίων;». Η απάντηση είναι βέβαια γνωστή και τα τηλεοπτικά ΜΜΕ την προβάλλουν

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2

Εκτίμηση του αποθέματος των «προσφάτως» εισελθόντων που υπήρχε στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1990* (σε χιλιάδες)

1. ΚΑΝΟΝΙΚΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	340
1.1. Παλινοστούντες	167
• Έλληνες από την πρώην ΕΣΣΔ ¹	45
• Ελληνοκύπριοι ²	40
• Άλλοι Ομογενείς Έλληνες (Ελληνοαλβανοί, Τούρκοι κ.λπ.) ³	30
• Έλληνες με ξένη υπηκοότητα που επιστρέφουν για «κάποια χρονική περίοδο»	52
1.2. Υπήκοοι χωρών της ΕΚ	50
1.3. Υπήκοοι χωρών εκτός ΕΚ	123
• Άλλες ευρωπαϊκές χώρες	39
• Αφρικανικές χώρες	17
• Χώρες της Βορείου Αμερικής	24
• Άλλες χώρες	43
2. ΜΗ ΚΑΝΟΝΙΚΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	180-260
• Αλβανοί	70'-150'
• Πολωνοί	30
• Αιγύπτιοι	25
• Φιλιππινέζοι	15
• Άλλοι	40
3. ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ⁴	3
• Σύνολο αλλογενών μεταναστών (1.2+1.3+2+3)	356-436
• ΣΥΝΟΛΟ «ΠΡΟΣΦΑΤΩΣ» ΕΙΣΕΛΘΟΝΤΩΝ (1+2+3)	523-603

- (1) Αφορά Πόντιους μετανάστες που επαναπατρίστηκαν μεταξύ 1980-1992.
- (2) Αφορά Κύπριους πολίτες που εισήλθαν στην Ελλάδα μετά τα γεγονότα του 1974.
- (3) Αφορά ομογενείς Έλληνες που αποφεύγουν διώξεις ή πολιτική διακρίσεων.
- (4) Παραθέτει την εκτίμηση που έδωσε ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης στις 12 Δεκεμβρίου 1991. Πρόκειται για εξαιρετικά μεταβλητό αριθμό.
- (5) Εκτίμηση του Αρχηγού της Αστυνομίας στις 2/3/1993.
- (6) Αφορά πρόσφυγες που αναγνωρίστηκαν από τις Ελληνικές Αρχές από το 1980 έως το 1992.

* Πρόκειται για σύνθεση στοιχείων από διαφορετικές πηγές. Έτσι ο αριθμός των Ελλήνων της πρώην ΕΣΣΔ π.χ. συμπεριλαμβάνει τους αμφιθόντες και κατά το 1992. Όμως ο αριθμός των υπηκόων χωρών της ΕΟΚ και τρίτων χωρών αφορά το 1989 όπως και ο αριθμός των ομογενών που επιστρέφουν για «κάποια χρονική περίοδο». Ο χονδροειδής εκτιμήσεις για τους Αλβανούς έγιναν από το υπουργείο Δημόσιας Τάξης, η μεν πρώτη (70.000) το Δεκέμβριο 1991, η δεύτερη (150.000) το Φεβρουάριο 1993.

Πηγή: Ξ. Πετρινώτη 1993:18

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1

Εκτιμήσεις του αποθέματος μεταναστών στην Ελλάδα 1980-3

Έτος αναφοράς	Εκτίμηση		Πηγή
	Σύνολο μεταν.	Μη κανονικό	
1980		40.000	S. Ricca, 1984:2
1980		15.000	Σ. Σούλης, 1985:47
1985		40.000	G. Simon, 1987:28
1988	275.000	30.000-76.000	P. Φακουλός/Social Europe 1991:72
1989		60.000-70.000	UNHCR/Γερμ.-Πουλοπούλου 1990-19
1990-91	523.000-603.000	180.000-26.000	Ξ. Πετρινώτη, 1993:18
1991		180.000	Θ. Ανερρωστάπουλος (Υπ. Δημ. Τάξης) Οκτ. 1991
1991	350.000		B. Τσουδερασί (Υφυπ. Εξωπ.) Οκτ. 1991
1992		280.000-350.000	Α. Λινάρδος-Ρυλμόν, 1993:1
1993		434.000	Υπ. Δημ. Τάξης Τα Νέα 30/1/1993

κατά κόρον με λήψεις από τους συνοριακούς σταθμούς όπου τα πούλμαν περνούν γεμάτα από άνδρες που χαιρετούν και υπόσχονται να ξανάρθουν.

Αν και η εικόνα καθ' εαυτή είναι αληθινή δεν αποτελεί παρὰ τμήμα μιας μεγαλύτερης και πολύ πιο σύνθετης εικόνας η οποία αν ήταν γνωστή σε όλο της το εύρος και σε όλες της τις όψεις θα οδηγούσε ίσως σε μια αντίληψη της ετερότητας των μεταναστών λιγότερο δαιμονολογική και θα είχε διαφορετικής ποιότητας συμβολή στη συζήτηση για την ελληνική εθνική ταυτότητα. ■

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ξ. Πετρινώτη, 1993:25
2. ό.π. παρ.
3. ό.π. παρ.:26
4. ό.π. παρ.: 24
5. ό.π. παρ.: 26

Βιβλιογραφικές αναφορές:

Αναγνωστόπουλος Θ., Δήλωση στη Βουλή, *Πρακτικά Ελληνικού Κοινοβουλίου*, 7η περίοδος, Συνεδρίαση της 15ης Οκτ. 1991.

Commission of the European Communities, «Immigration of Citizens from Third Countries into the Southern Members of the European Community», *Social Europe Supplement* 1/91, 1991.

Έμικε-Πουλοπούλου Η., *Πρόσφυγες και Μετανάστες στην Ελλάδα 1970-1990*. Ειδική έκδοση του περιοδικού *Εκλογή* 85/86 Απρ.-Ιουν., Ιουλ.-Σεπτ. 1990.

Λιναρδος-Ρυλιών Π., *Αλλοδαποί Εργαζόμενοι και Αγορά Εργασίας στην Ελλάδα*. Έκδοση Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ, Αθήνα 1993.

Πετρινώτη Ξ., *Η Μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μια Πρώτη Καταγραφή, Ταξινόμηση και Ανάλυση*. Αθήνα, Εκδόσεις Οδυσσέα, 1993.

Ricca S., «Administering migrant workers in an irregular situation in Greece. Italy and Spain». ILO Working Paper, Geneva 1984.

Simon G., «Migration in Southern Europe: An Overview», *The Future of Migration* OECD, Paris 1987.

Σούλης Σ., «Η Μετανάστευση από και προς την Ελλάδα. Το Λαθραίο Αλλοδαπό Εργατικό Δυναμικό». Ειδική Έκθεση ΟΟΑΣΑ. Πολυγραφημένο. Ιουλ. 1985.

Τσουδερού Β., Δήλωση στη Βουλή, *Πρακτικά του Ελληνικού Κοινοβουλίου*, 7η Περίοδος, Συνεδρίαση της 15ης Οκτ. 1991.

Εκδόσεις Κριτική Κυκλοφόρησε

Γιώργος Ξηροπαΐδης

Ο Heidegger
και το πρόβλημα
της Οντολογίας

Γλώσσα * Θεωρία * Πράξη

Εκδόσεις Κριτική

«Με την φαινομενολογική ανάδειξη της ολότητας του ὄψε-εἶναι ως πεπερασμένης χρονικότητας ολοκληρώνεται η υπαρκτική αναλυτική και μαζί της η νεώτερη φιλοσοφία της υποκειμενικότητας: η υποκειμενικότητα, ερμηνευόμενη αποκλειστικά μέσα από τον ἴδιο της τον εαυτό χωρίς αναφορά σε κάποιο ὄν ἔξω από αυτήν, αποτινάσσει οριστικά τον ζυγό της υποστασιακότητας. Το υποκείμενο γίνεται ὁ τόπος κάθε νοηματικής διάνοιξης, χωρίς τούτο να σημαίνει ὅτι μπορεί να παράγει το νόημα ad libitum. Το νόημα δεν παράγεται ούτε συγκροτείται από το υποκείμενο, ἀλλὰ συμβαίνει με και μέσα στο υποκείμενο. Ἐτσι, με τον διαχωρισμό της υποκειμενικότητας από την υποστασιακότητα τίθενται συγχρόνως τα θεμέλια για την υπέρβαση της ἴδιας της υποκειμενικότητας. Το *Εἶναι και Χρόνος* είναι από αυτήν την άποψη προϊόν της περβατολογικής φιλοσοφίας, ἓνα προϊόν που ὁμως κλονίζει τα θεμέλια της προτεινόμενης ἓνα «νέο» μοντέλο φιλοσοφικής σκέψης. Οι κατευθυντήριες λέξεις [Leitworte] της χαιντεγκεριανής φιλοσοφίας: Εἶναι, κόσμος, χρόνος, ἀλήθεια, νόημα, θεμέλιο, δεν εμφανίζονται σε καμιά προηγούμενη φιλοσοφία μέσα σε ἀνάλογα συμφραζόμενα παρὰ αποτελούν ενδείξεις και νύξεις ἓνος νέου φιλοσοφικού προτάγματος, ἓνος νέου φιλοσοφικού παραδείγματος».

Εκδόσεις Κριτική
Διδότου 10, τηλ.: 3630899
Βιβλιοπωλείο Κωλέττη 25
τηλ.: 3836460